

УДК 796.011.3(075.8)

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-27.141-145

*Євгенія Шаповал, Олександр Донець, Олександр Петришин
Yevheniia Shapoval, Oleksandr Donets*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ІГРОВИХ МОДЕЛЕЙ СУПЕРНИЦТВА І СПІВПРАЦІ У МІНІ-ФУТБОЛІ

EFFICIENCY OF APPROACH TO THE ORGANIZATION OF PHYSICAL AND SPORT WORK WITH STUDENTS ON THE BASIS OF USE OF DIFFERENT GAME MODELS OF COMPETITION AND COOPERATION IN MINI-FOOTBALL

Автори статті висувують припущення про те, що використання в практиці фізкультурно-спортивної роботи зі студентами різноманітних, гуманістично орієнтованих ігрових моделей суперництва і співробітництва сприятиме реалізації особистісно зорієнтованого підходу до організації цієї роботи, підвищенню думки студентів про цінності фізкультурно-спортивної діяльності, їх інтересу до занять фізкультурою і спортом.

Ключові слова: *фізкультурно-спортивна робота, ефективність організації, ігрові моделі суперництва, міні-футбол, студенти.*

Чинна система фізкультурно-спортивної роботи у вузах не дозволяє повною мірою реалізувати гуманістичний, культурний потенціал цієї діяльності, задовольнити пов'язані з нею різноманітні потреби студентів. Особливо низька роль занять фізкультурою і спортом у розвитку їх духовно-етичних, естетичних, творчих здібностей, комунікативної, екологічної культури, в протидії асоціальній поведінці. Збільшується кількість студентів, що мають відхилення в стані здоров'я. Продовжує залишатися низькою їх фізкультурно-спортивна активність. Низка студентів не виявляють цікавості до занять фізкультурою і спортом, до того ж, цей інтерес знижується у студентів старших курсів. З урахуванням такої ситуації ведеться інтенсивний пошук нових напрямів, форм і методів фізкультурно-спортивної роботи у вузах, що відповідають вимогам сьогодення і здатних вирішити комплекс соціально-педагогічних завдань, що стоять перед системою вищої освіти і фізкультурно-спортивним рухом України сьогодні [1].

Під час визначення шляхів вирішення окресленої проблеми важливо враховувати чинники, від яких залежить привабливість і соціокультурна значущість фізкультурно-спортивної активності. Соціальний і педагогічний ефект ігрової діяльності, зокрема у міні-футболі, як обґрунтовано в педагогічній літературі, істотним чином залежить від характеру гри. Особливо значний вплив на соціально-педагогічний ефект гри надає її головна мета; змагання або співпраця.

У роботах В. І. Столярова обґрунтовано ще одне важливе положення: привабливість і соціокультурна значущість фізкультурно-спортивної активності істотним чином залежить від використовуваної форми (моделі) організації ігрового суперництва і співпраці [8].

Мета статті – обґрунтування методичних основ використання різних форм організації ігрового суперництва і співпраці у фізкультурно-спортивній роботі зі студентами у міні-футболі.

Сьогодні не лише в спорті, але й під час проведення інших ігрових змагань, найчастіше, використовується модель, яку ми називаємо “традиційною спортивною моделлю”. Для неї характерні такі основні особливості: учасники розподіляються по різних групах (з урахуванням статі, віку, рівня підготовки, наявності і характеру інвалідності тощо); програма змагань

припускає вузьку спеціалізацію учасників; виявлення місць, зайнятих учасниками, здійснюється з урахуванням незначних відмінностей в їх результатах; учасники, що зайняли перші місця, заохочуються (як правило, призами, що представляють істотну матеріальну цінність) тощо.

Дана модель дозволяє вирішувати ряд соціальних завдань: формує в учасників змагань прагнення до постійного вдосконалення, підвищення своїх результатів; створює привабливе для маси глядачів видовище; стимулює їх інтерес до змагань тощо. Але вона має й істотні негативні сторони: розвиває в учасників бажання за будь-яку ціну навіть за рахунок здоров'я, одностороннього розвитку, порушення етичних принципів – добитися перемоги, продемонструвати свою перевагу над іншими; утрудняє соціальну інтеграцію осіб з обмеженими можливостями; сприяє односторонньому розвитку учасників, прояву агресивності, націоналізму тощо. У зв'язку з цим, на порядок денний висунуто питання про інші форми організації ігрового змагання. Їх пошуки давно ведуться в багатьох країнах. Вноситься безліч різних пропозицій. Деякі з них орієнтовані на зміну підходу до організації програми змагань, щоб, наприклад, об'єднати спорт і мистецтво. Ряд пропозицій пов'язані із заохоченням поведінки спортсменів у дусі принципів “Фейр плэй” [4].

Ще один напрям інновацій – зміна правил змагань, програми, використовуваного інвентаря з метою їх адаптації до умов, росту і підготовленості учасників. Пропонується: змістити акцент у учасників суперництва на боротьбу з собою, а не з суперником; враховувати не особисті досягнення окремих учасників або команд, що змагаються один з одним, а досягнення всіх учасників, об'єднаних в єдину команду. Іноді пропонується замінити змагання на незмагальні ігри. Всі ці програми, в принципі, можуть бути інтегровані [2].

Таким чином, застосування у фізкультурно-спортивній роботі зі студентами відмічених форм організації ігрового суперництва і співпраці не лише можливе, але й доцільне: воно є одним із засобів запобігання (пом'якшення) можливій негативній ролі спортивних змагань, а також дозволяє повною мірою реалізувати принципи особово-орієнтованої педагогіки, більш повно врахувати інтереси і потреби студентів.

У ході педагогічного експерименту була реалізована авторська програма В.І. Столярова щодо використання різних форм організації ігрового суперництва і співпраці у фізкультурно-спортивній роботі зі студентами у міні-футболі [8].

Програма передбачала використання, окрім традиційної моделі організації змагань з міні-футболу, інших, гуманістично орієнтованих ігрових моделей суперництва і співпраці, зокрема:

- модифікацію традиційної системи визначення і заохочення переможців змагань: введення заохочень для осіб, що демонструють поведінку в дусі принципів “фэйр плэй”; облік поведінки спортсменів при виявленні переможців; організацію конкурсу чесної і справедливої гри тощо;
- модифікацію правил, інвентаря та інших ігрових аспектів і змагань з метою їх пристосування, адаптації до умов, у яких вони проходять, до віку, статі, особливостей фізичного і психічного розвитку студентів, до специфічних завдань, які планується вирішити;
- розширення програми змагань (перш за все, на основі інтеграції спорту з мистецтвом) з метою піти від характерної для традиційної моделі вузької спеціалізації учасників змагань;
- організацію ігрового суперництва на основі моделі так званих “кооперативних ігор”, при проведенні яких враховуються не особисті досягнення окремих учасників або команд, що змагаються одна з одною, а досягнення всіх учасників, об'єднаних в єдину команду;
- зсув акценту на боротьбу з собою, а не з суперником;
- доповнення ігрового суперництва такими іграми, в яких відсутнє розділення учасників на переможців і переможених;
- використання моделі ігрового суперництва і співпраці, яка передбачає: організацію змагань в різних видах ігрової творчої діяльності; використання “м'якої” системи виявлення і оцінки переможців; участь у них нарівні з іншими особами з обмеженими можливостями; проведення, окрім змагань, “ігор без переможців”;

– використання під час організації занять методики творчого виконання студентами завдань викладача [3].

Підбір форм організації ігрового суперництва і співпраці здійснювався з урахуванням їх гуманістичної орієнтації, ефективності, інноваційного характеру і можливості використання в конкретних умовах вказаного вузу.

Для оцінки ефективності такого підходу були вибрані два основні критерії. Перший критерій: відношення студентів до фізкультурно-спортивної діяльності, до фізичного виховання та ігор. Основні його показники: думка студентів про значущість і привабливість фізкультурно-спортивної діяльності; їх реальна фізкультурно-спортивна активність; емоційний настрій студентів на заняттях по фізичному вихованню. Другий критерій: вплив фізкультурно-спортивної діяльності на духовно-етичні і психічні якості студентів, їх поведінку. Основні показники: кооперативність або індивідуалізм, творчі і художні здібності, рухова культура, орієнтація на само удосконалення, характер і рівень гуманності між особових відносин, сформованість відчуття емпатії, знання етичних норм поведінки в змаганнях, орієнтація на ці норми, відношення до агресивності і насильства в спорті [5].

Для отримання необхідної інформації використовувався комплекс засобів і методів: педагогічні спостереження і бесіди; соціологічні опитування на основі спеціально розроблених анкет; психологічні методи: соціометрія – як метод дослідження між особових відносин, а також тести для виявлення рівня емпатії і самоактуалізації; для характеристики творчих і художніх здібностей. Оцінювалися також показники фізичного розвитку, фізичної підготовленості і здоров'я студентів, в першу чергу, для індивідуалізації фізкультурно-спортивної діяльності з ними [6].

Аналіз результатів експериментальної роботи, з погляду першого критерію, показав, що змінилася в кращий бік думка студентів про значущість і привабливість фізкультурно-спортивної діяльності. Якщо до експерименту 42% респондентів вказали на своє позитивне відношення до занять фізичними вправами і спортом, то після експерименту – 47%. Зменшилося число тих, хто не висловив певної думки: до експерименту їх було 14%, після експерименту – 6%. До експерименту 37% були не задоволені (не зовсім задоволені) заняттями по фізичному вихованню. Як аргументи указувалося на те, що вони “не отримують від цих занять те, що їм хотілося б”, що їх “не задовольняє зміст цих занять” або “методика проведення занять”. Більшість відзначала, що їм не подобається місце проведення заняття і спортивний інвентар. У вигляді конкретних зауважень респонденти указували також на те, що їх “не захоплюють ті види спорту, які проводяться на заняттях”, “мало спортивних ігор” тощо.

Після експерименту число респондентів, які не зовсім задоволені заняттями з фізичного виховання, скоротилося до 23%. Як аргумент для виправдання такої позиції використовувалося, в основному, посилення на погану матеріально-технічну базу для проведення занять (зокрема, на те, що “немає великого футбольного поля”). У кращий бік змінилася і оцінка привабливості занять. До експерименту на питання про те, “наскільки вам цікаво на заняттях по фізичному вихованню?” 19% студентів відповіли “цікаво” (і навіть “дуже цікаво”), 48% – “не дуже цікаво” (або “зовсім не цікаво”). Після експерименту відповідні цифри: 32% і 24%. Важливе значення в цьому плані мала велика привабливість занять, досягнута за рахунок використання різних ігрових моделей суперництва і співпраці, які дозволяли задовольняти різноманітні інтереси студентів. До експерименту 17% вказали на те, що вони або рідко, або зовсім не відчувають позитивних емоцій на заняттях, а, разом з тим, відчувають негативні емоції, відчуття і переживання; після експерименту число таких респондентів зменшилося до 7%, тобто більш ніж удвічі.

Підвищилося (з 31% до 39%), число тих респондентів, фізкультурно-спортивна активність яких не обмежується учбовими заняттями у вузі. При цьому, як і до експерименту, більше 40% займаються фізкультурою і спортом самостійно. Разом з тим, у вільний час майже на одну третину підвищилася активність студентів, пов'язана з художньою творчістю, мистецтвом.

З погляду другого критерію – вплив фізкультурно-спортивної діяльності на певні параметри особистості студентів, їх духовно-етичні і психічні якості – аналіз результатів експерименту, перш за все, свідчить про позитивну динаміку в орієнтації студентів на норми і цінності просоціальної поведінки, зокрема, на принципи чесної гри. Так, проведений у кінці експерименту аналіз відношення респондентів до поведінки спортсменів показав, що вже 17% (а не 1,5%, як до початку експерименту) дотримуються думки про те, що “при порушенні правил гравець повинен припинити гру, навіть, якщо суддя не відмітив порушення”, 29% (а не 16%), що “найголовніше для спортсмена – показати красиву гру, навіть, якщо це не дозволить добитися перемоги, 42 % (а не 20%), що “обов’язок кожного гравця строго дотримувати правила, бути чесним і справедливим, по-лицарськи поводитися, навіть, якщо він (його команда) програє” тощо. Підвищилася орієнтація студентів на етичні цінності і в оцінці ситуації: один із спортсменів побачив, що його товариш по команді добився успіху (забив гол, відібрав м’яч у супротивника тощо.), порушивши при цьому правила, а суддя не відмітив цього порушення (студентам пропонувалося вибрати той варіант поведінки цього спортсмена, який вони вважали найбільш правильним). Лише 15% (а не 36%, як до експерименту) вибрали варіант “ніяк не відреагувати на зауваження ні під час гри, ні після” і вже 21% (а не 10%) віддали перевагу варіанту, заснованому на дотриманні принципів чесної гри.

Виявлені певні досягнення і у формуванні реальної просоціальної поведінки студентів, їх гуманного відношення один до одного в ході ігор, що проводяться, і змагань. Про це свідчать, зокрема, факти прояву в ігрових ситуаціях змагань таких характерних рис просоціальної поведінки, як співпраця, кооперативність, допомога, здатність співпереживання, співучасті, взаєморозуміння, тобто різних форм гуманних відносин. Якщо до початку педагогічного експерименту вони спостерігалися в ігровій поведінці лише 17% студентів, то після нього їх можна було фіксувати, як мінімум, у 57%. Особливо, важливо відзначити, що вказані риси виявлялися не лише в кооперативних і незмагальних іграх [10].

Позитивна динаміка характеризує і випадки відхилення в поведінці студентів від просоціальної поведінки.

До початку експерименту практично у всіх студентів в іграх, плану особливо змагання, спостерігалися випадки негативної поведінки. Найчастіше воно виражалося в порушенні правил, обманах, а також у неповажному відношенні до суперників: грубість (поштовхи гравців), злість, образи, звинувачення, насмішки тощо. З цим пов’язані і факти негативних переживань студентів на змаганнях, особливо після програшу, відмова від участі в них.

Спостереження за поведінкою студентів у кінці педагогічного експерименту виявили позитивну динаміку. Близько 68% студентів не порушували норми поведінки навіть у проблемних ситуаціях, що виникають під час змагань.

Позитивний вплив на поведінку студентів у ситуаціях суперництва мало підвищення рівня їх інформованості про принципи “чесної гри”.

Виявлені й інші позитивні результати фізкультурно-спортивної роботи зі студентами в ході педагогічного експерименту: позитивна динаміка в рівні гуманних відносин серед студентів, а також підвищення їх здібності до співпереживання, емпатії [9].

У ході вдосконалення фізкультурно-спортивної роботи зі студентами істотна увага повинна бути приділена використанню окрім традиційної моделі інших гуманістично орієнтованих моделей організації ігрового суперництва і співпраці, що дозволяє більш повно врахувати інтереси і потреби студентів.

Оскільки успіх і оптимальна ефективність фізкультурно-спортивної роботи зі студентами з використанням різних форм організації ігрового суперництва багато в чому залежить від рівня готовності фахівців до такої організації цієї роботи, повинна бути забезпечена їх відповідна підготовка.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Л. Б. Спортивно-ориентированная технология обучения студентов по предмету “Физическая культура” // Теория и практика физической культуры. 2002. № 2. С. 47-54.
2. Григорьев В.И. Кризис физической культуры студентов и пути его преодоления // Теория и практика физической культуры. 2004. № 2. С. 54-61.
3. Егоров А.П. Философское значение современного олимпизма // Теория и практика физической культуры. 2001. №7. С. 18-23.
4. Масрі С. Ретроспектива теорії підготовки спортсменів в олімпійському спорті // Молода спортивна наука України: Зб.наук.пр. з галузі фіз..культури та спорту. Львів, 2004. Вип. 8. Т. 4. С. 297-301.
5. Олимпийский учебник студента: Пособие для формирования системы олимпийского образования в нефизкультурных вузах / В.С. Родиченко и др. М. Сов. спорт, 2003. 128 с.
6. Пospех Е. Войнар Ю. Физическое воспитание учащейся молодежи в контексте формирования спортивного резерва (обзор европейского опыта) // Теория и практика физич. культуры. 2002. № 4. С. 59-63.
7. Рыбачук Н.А. Создание физкультурно-оздоровительного пространства в вузе (на основе олимпийского воспитания и педагогики здоровья) // Теория и практика физич. культуры. 2003. № 2. С. 50-52.
8. Столяров В.И. Теория гуманистической организации соревнования: опыт разработки и практической реализации // Материалы совместной научно-практич. конф. М.: Физкультура, образование и наука, 2001. С. 184-187.
9. Словник термінів та понять зі спортивних дисциплін: навч.-метод. посіб. / уклад.: О.О. Момот, Є.Ю. Шаповал, Ю.В. Зайцева, С.М. Новік; Полт. нац. пед. ун-тет імені В. Г. Короленка. Полтава : Видавець Шевченко Р.В., 2019.147 с.
10. Шаповал Є.Ю., Дударчук Ю.С. Шляхи підвищення ефективності викладання дисципліни теорія і методика викладання спортивних ігор (міні-футбол) на факультеті фізичного виховання педагогічного університету // Матеріали регіонального науково-методичного семінару “Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичної культури в умовах сучасної загальноосвітньої школи”. Полтава : Шевченко Р. В., 2016. С. 52–55.

The authors of the article assume that practical appliances of different humanistically targeted game models of rivalry and cooperation in physical and sports activities for the students will definitely contribute to the implementation of a personality-aimed approach to the organization of the sports activity, will increase students' awareness of sports values in their life and in education itself

During the pedagogical experiment the author's program developed by V.I. Stoliarov was implemented in the field of the usage of various forms in the game competition and cooperation in sports activity for the students in mini-football.

The program facilitates the implementation of both traditional models of organizing competitions in mini-football and humanistically targeted game models of rivalry and cooperation. The selection of forms of organization of game competition and cooperation was carried out with the focus on humanistic values, efficiency, innovative character and the possibility to use those forms in the specific conditions of the specified university. As the success and optimum efficiency of physical and sports activity for students largely depends on their level of readiness as future specialists of such kind of work, thus their proper training must be provided.

Key words: *physical and sports activity, facilitation of efficiency, game models of competition, mini-football, students.*